

ДИТЯЧА БІБЛІОТЕКА Ч. 1.

МАРІЯ КУЗЬМОВИЧ-ГОЛОВІНСЬКА

ГОРБАТЕНЬКА

МАРІЯ КУЗЬМОВИЧ-ГОЛОВІНСЬКА

ГОРБАТЕНЬКА

оповідання

з ілюстраціями Б. Стебельського

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО "ДОБРА КНИЖКА"

Випуск 157

Торонто, р. Б. 1958

Накладом і друком ОО. Василяян

286 Лісгар вул., Торонто, Ont.

Printed in Canada

Д. К. 157 — 3.000 — 1958

I

Село, наче дівчина у вінку, пишалося розцвілими садами. Півколом села глибока ріка, а за рікою лісиста гора, якої дерева лучилися з голубим небом та обдаровували село затишком.

Невелике село, а дуже миле. Його все чисто-вибілені хати здавались громадкою білих голубів довкруги кам'яної церкви.

Сонце всміхалося щирим усміхом до цього затишку. Школярі розсміяні збивали босими ногами куряву. Розбивалися доріжками попри огорожі та вбігали на подвір'я.

Далеко за школярями залишилася горбатенька Маруся. Одною рукою притримувала книжки, другою спиралася на паличку, бо в неї, крім горба, була ще й коротша нога.

Її великі, горіхової барви очі, доганяли дітей.

...Ах чому ж я не можу йти разом із ними?

У хаті спараліжований батько лежав, як звичайно, самотній. Тітки не було. З усіх кутів заглядала пуста, як і кожного дня, відколи мама померла.

— Тату, я піду подивитися до тітки — просила.

— Йди... йди.

І вона пішла. Притулила голову до паркану та слідила за тіткою в огороді. Жінка зайнята працею-заробітком не звертала уваги на ніщо.

Крізь щілину побачила Маруся трое дітей із котенятами. Бачила як усі нахилилися біля куща агрусу, наче б чогось шукали, а молодша дівчинка говорила до кицьки.

— Ти така мама, що залишаєш своїх дітей, а сама тікаєш аж сюди...

Маруся була ученицею третьої класу, а ті діти до школи ще не ходили, та вона радо підійшла б до них.

Стояла за парканом, надіялася, що все таки хтось побачить її й покличе.

Діти вешталися й побачили її.

— А ти чия?

— Моя тітка у вас, на городі.

— А я маю ляльку — почала чванитися старша дівчинка — і нову і стару.

— А я не маю — сказала Маруся.

— Чекай, принесу — і потягнула Марусю на подвір'я та в город. Горбатенькій серце радісно забилося.

Безліч квіття та чисто вистругані доріжки зразу онесмілювали її, але вона скоро освоювалася. Їй було так добре, наче б хтось гладив її голівку.

В городі з'явилися ляльки, коники, книжки з образками. На лавці, побіч кущів жасміну, змусили її діти докладно все оглянути. Горіхові очі зацікавлено стежили за всім. Руки перелистковували книжки і вона несміливим, теплим, голосом почала читати.

— Як вона гарно читає — говорили діти шепотом.

А Маруся читала й читала. Гарне обличчя оживлялося, вона забувала про все довкруги.

Надвечір покликкала її тітка.

Дітям важко було розлучатися. Окружили її, відпроваджуючи до брами, та просили.

— Прийди до нас завтра! Прийдеш?

— Прийду, прийду, як вернусь зі школи — відповідала врадувана Маруся.

Пішла доріжкою попри огорожу за своєю тіткою до хати.

З коминів хат снувався вечірній дим. Лучився з мрякою на оболонні понад рікою.

Поміж хатами кружляли сиві та білі голуби.

На роздоріжжі раз-у-раз скрипів журавель при студні. Розходилися доріжками до хат жінки з повними ведрами води.

2

Маруся спішилася у великі забудування, щоб додержати обітницю даної дітям.

У брамі стрінула старшу дівчинку, а коли подивилася — здивувалася немало.

Дівчинка, вся забруднена глиною, ховала у фартушечку грудку тої ж самої глини, наче б великий скарб.

— А ти де була, Надю? — спитала Маруся.

— "Тітка" - сусідка місила глину і я їй трохи помагала. Взяла й собі цеї глини. Будемо щонебудь ліпити з неї.

І байдуже дівчинці, що ясна одіж уся забруднена, що на волосячку й обличчі також глина, а ноги цілі обглинені.

— Ця глина не добра, Надю, я тобі принесу доброї, сивої глини з-під берега ріки. З неї можна виліпити, що забажаєш, а ту викинь геть — говорила спокійно Маруся.

— А можна буде ліпити як із воску?

— Певно, що так.

І Надя викинула глину. Подивилася на одежу, на свої ноги.

— Я мушу сховатися, щоб мама не бачила і мені треба, Марусю, іншої одежі. Скажи Вірі, щоб дала чисту одіж, але так, щоб Зенко не бачив, бо наробить крику на ціле подвір'я.

Надя виглядала справді смішно. Треба було їй конечно допомогти.

...На те я тут прийшла, щоб стати дітям у пригоді! — рішила Маруся.

І пішла до кухні.

— Може будемо шити лялькам суконки?
(7 стор.)

Там вешталися дівчата. Раз-у-раз зверталися з запитом до кухаря. Він увесь у білому, сам сивий, з насупленими бровами, розділював працю.

Біля стола ласував Zenko. Стефка терла цукор та доповідала гарно вичищеним чоботям кухаря.

— "Вуйку", почекайте, я зачешуся до ваших чобіт, не бігайте так.

— А йдеш, ти... — грозив, а разом і підсміхався та підкручував білі вуси.

Двері від кімнати побіч кухні відчинилися і вибігла Віра з горнятком по воду. Вона була вся запорошена мукою.

У тій кімнаті сестра-захристянка місила тісто на просфори. Зближався час відпустів. Багато людей відвідувало чудотворну ікону Богоматері, багато треба було просфори.

Маруся всунулася за Вірою. Віра радісно підстрибнула. Сестра всміхнулася.

— От і маєш свою Марусю, йди вже бавитися.

Сивий фартух сестри розсунувся по лаві, а чорні крила рясини то підносилися, то опадали, коли місила.

У печі палахкотів вогонь.

Маруся покликала Віру до сіней, щоб розповісти їй про Надю. На її щастя з'явилася Стефка і при її допомозі дістали діти все, чого було треба.

Надя вимилася, переодягнулася і коли надбіг Zenko, вона вже була чиста.

Марусі бажанням було зайняти дітей чимнебудь, щоб не перешкоджували старшим і вона спитала:

— Може будемо шити лялькам суконки?

Дівчатка зраділи. Принесли від мами все, що потрібне до шиття, й розложилися з усім на мураві під каштанами.

Найбільшу втіху мала Віра, коли Маруся кроїла багряну суконку для ляльки. Обидві дівчинки помагали шити, а коли суконка була вже майже готова, Віра зникла.

Маруся думала, що вона пішла до Зенка, що бігав по доріжках в огороді і не розглядалася за нею.

А Віра пішла в хату. Вона нагадала собі, що в шуфляді маминої машини до шиття є прегарні блискучі гузики. Хотіла конче хоч один такий гузик до ляльчиної суконки мати.

...Мама певно потребує — роздумувала.

— Але ж це не зашкодить, коли ти візьмеш собі один такий гузик — шепотів їй хтось до вуха — мама навіть не завважить.

Обережно відхилила двері, щоб подивитися, чи нема там мами, але мами не було.

Підійшла до машини. Серце голосно стукало наче просило:

— Не бери сама, попроси маму...

— Мама не дозволить — скривилася Віра — я лише подивлюся — оправдувалася перед собою і відсунула шуфляду.

Гузики заблистіли, вона не могла опертися покусі і взяла один.

— Що ти там робиш? — спитав батько з сусідньої кімнати.

У поспіху сховала Віра гузик у ніс... і коли батько підійшов до неї — вона не мала нічого в руках.

— Иди бавитися — сказав.

І Віра пішла, рада, що так легко все обійшлося.

Але коли вийшла в огород і хотіла вийняти гузик, не могла. Перелякалася, але не признавалася дівчаткам до нічого. По якомусь часі зважилася закликати Марусю та просила вийняти гузик.

Не було це таке легке, як Вірі здавалося. Ніс опух.

Маруся не могла носа діткнути. Не було іншої ради, як піти до мами, признатися до всього та просити помочі. Без лікаря тут не обійшлося.

По операції Віра не хотіла бавитися. В куті кімнати хлипала засоромлено.

Ця подія попсувала дітям настрої. Найбільше прикро було Марусі, що не допильнувала Віри. Рада була, щоб усе було якнайкраще, а тут усе не так, як бажала.

Вона й не знала вже, чи прийде колинебудь бавитися. Відчувала, що важко прийдеться їй вив'язуватися з того, на перший погляд, дуже милого обов'язку.

...То все тому, що я не можу так скоро рухатися, як усі інші діти — подумала.

Розчарована, пририта на душі, працювалася з дітьми і не могла погамуватися, щоб не шепнути Вірі.

— Не можна ніколи нічого брати без дозволу мами...

3

Скоросвіт заглянуло сонце в село. З монастиря, з-за лісу, озвався дзвінок. Його легкі, чисті, тони покотилися лісовою доріжкою в долину. Діткнулися ніжними крилами ранньої молитви до кожного вікна.

Маруся пробудилася.

Вслухалася в легкі тони монастирського дзвінка, вплела між них свою ранню молитву і... нагадала про сиву глину для Наді, але зараз же її почала розважати. чи не було б краще для неї йти у великі забудування.

Та ненадійно з'явилася в її уяві золотоволоса голова Наді, з великими, синіми, очима, які ви-

жидаюче, з довір'ям, дивилися на неї, і така ж друга чорнява головка Віри з темносиніми, заплаканими ще очима, з'явився Zenko., який просив прийти.

Не роздумувала більше. Тихо висунулася з хати, щоб накопати глини, заки піде до школи.

Сонце продиралось лучами крізь мряку на оболонні, а мряка підносилося вгору, розсувалася поміж деревами.

Ароматом повіяло з розцвілих садів, із кущів бузку, жасмину та нарцизів. Ліс оживав від співу пташок. Тут і там співав ранню молитву соловій. Шуміла гребля біля млина під лісом.

Маруся наблизилася до берега ріки. Чисте плесо злегка коливалося. Купалися лози в його прозорій воді, тонула і виринала зелена трава його берегами.

Ластівки дотикалися крилами зеленого шувару, широкого листя водної лілеї, плеса. На камені біла хвостиком плиска, по оболонні вигинався на довгих ногах лелека, простягав дзьоб до плеса за рибою і збивав крилами в напрямі хат, у напрямі гнізда.

Розглянулася по лісі, по деревах, по хатах. Так дуже любила це село рідне — Зарваницю, цей куток біля ріки. Здавалося: не проміняла б його за ніякі дорогі палати світу.

В церкві озвався дзвінок. У холодній воді накопала поспішно сивої глини. Заглянула в ліс. Зложила китицю конвалій і верталася греблею в село, у хату.

Сестра-захристянка спішила дорогою до церкви. Обіруч придержувала багато розцвілого квіття. Старший брат церковний переходив дорогою з кадильницею, повною розжареного вугля. Кухар входив у браму приходства.

Подивилась у вікна дитячої кімнати. Були ще прислонені занавісками. В огороді вешталася Стефка.

— Стефко! — кликнула Маруся.

— Ах, то ти, Марусю...

— Дай Наді квітки.

— Які ж вони гарні — сплеснула долонями Стефка.

— З рососою, — раділа Маруся.

— З рососою... — відповіла Стефка та притулила обличчя до китиці.

А Маруся побігла до хати, до школи. По обіді спішила у великі будинки.

Діти вибігли назустріч.

— Як добре, що ти прийшла...

— А глина є, Марусю?

— Є глина.

І як радісно було Марусі, що прийшла до дітей. Як діти раділи нею! Здалося їй, що вся прислуга їй рада.

Кухар дав повну кишенюк припаленого печива. Стефка радісно скрикнула (вона звичайно доглядала дітей). Навіть насуплена Марта всміхнулася до неї.

Діти посідали на мураву та взялися зараз ліпити з глини. Надя ліпила глечики, Віра курятка, а Zenko пробував виліпити коня.

Маруся складала своїми руками хату, дерева, огорожу.

Часто вибігали до брами й наслухували, чи не гуркоче віз, чи не їде мама. Та мами не було і діти непокоїлися.

За радою Марусі зложили з квіток китиці й побігли до церкви, молитися за скорий та щасливий поворот мами.

Чисто вимита долівка, безліч цвітів, безліч вишиваних, білих рушників, якими вбрала сестра-захристянка престіл Богоматері, здержали в розгоні дітей.

Навшпінках підійшли до престолу, несміливо зложили квіти на білу скатерть і молилися

за маму й за те, щоб не забула купити дітям те, чого вони просили.

Люди виповняли церкву і діти освоювалися. Маруся молилася за свою маму і просила, щоб Мати Небесна допомогла їй бути корисною в забаві з дітьми.

Віра сіла на ступенях побіч Марусі. Її очі втулилися і вона заснула.

— Вірочко, йдемо додому — просила Маруся.

Взяла за руку, щоб вийти з церкви, але Віра розіспалася. Маруся не могла взяти Віри на руки.

...Все через мій горб і коротшу ногу... подумала і розглянулася безпомічно по захристії.

Сестра-захристіянка висунула шуфляду.

— Сідайте осьтут, пождіть трохи, а я поможу занести Віру до хати.

Вдячно подивилася Маруся на сестру й відітхнула.

Сестра занесла Віру до хати. Мама приїхала. Не забула нічого купити. Не забула і про Марусю. Маруся дістала гарну книжечку.

4

Камінь за каменем викочували робітники з землі. Розбирали старі фундаменти, пивниці. Стукали молотами, прокидали землю заступами.

Чоло старшого священика морщилося, стяглися брови, коли доводилося якийнебудь камінь з великою напругою виважувати.

— Ану, хлопці, враз! — і рука з дорогим, великим, перстеном-сигнетом влади, простягалася, щоб допомогти.

Думки осідали високі, поважні, скрані.

...Розбудую... і на весь світ пройде слава про Твій куток, Мати Небесна..., щоб легший до-

ступ був для оцих найбідніших, які прагнуть Твоєї ласки...

Під церковними мурами скреготіло дрібне каміння, дівчата площу вирівнювали.

На піддашші дзвеніла пилка, стукали молоти. Там будували сповідальниці.

Зенко вибирав непотрібні вже кусники дерева, відкинені дощечки. Віра загортала все в фартушину і клала попід мур нову хату. Надя з дівчатами вирівнювала площу.

— Надю, досить уже — просила дівчина.

— Хіба ж мені не можна? — боронилася Надя.

У брамі з'явилася Маруся з кошиком у руці.

— Надю, Вірко, йдемо в монастирський город.

Надя кинула заступ, Віра оставила стіни своєї хати, Зенко вискочив також.

Дівчата сміялися.

— Куди йдемо? — питала Маруся. — Дорогою чи попід городи?

— Дорогою, дорогою! — скрикнув Зенко. Йому добре бігти рівною, широкою дорогою.

— А назад то вже понад ріку, добре? — просила Надя.

— Так, так, понад ріку! — притакнула Віра.

Маруся годилася радо на все.

Старі, розвалені мури великої коршми, оброслі зеленим мохом, кидали видовжену тінь на дорогу.

Діти перебігли босими ногами дорогу й увійшли у великий город.

Тут кожний кущик, кожна доріжка їм знана. Багато квіття, багато дівчат-робітниць, сестри-монахині, хата-сторожівка, все таке близьке, але не було часу задержуватися — там кухар Марусю дожидає.

За хвилину були всі в вузькому вивозі, що вів до ріки.

Маруся ледве могла наспіти за дітьми.

— Побіч зрубаної верби подождіть мене — гукнула навздогін дітям.

— Добре, добре... — відгукнулися діти.
Паличкою стукотіла, як лише могла найшвидше.

По другому березі ріки простягалася левада, а за левадою хати сусіднього села.

На леваді малі хлопці голосно сперечалися.

Маруся готова була зараз іти далі, бо не любила прислухуватись суперечці.

Один із хлопців держав сліпі ще котенята та показував товаришам. Кількох кинулося видирати нещасні створіння йому з рук.

Вони кричали.

— Я перший!

— Ні, я!

— Ти не вмєєш!

— Котята, Марусю! — скрикнула Надя.

І Марусі стало совісно, що згодилася йти з дітьми тою дорогою. Не хотіла, щоб діти приглядалися до цього всього.

— Ходім геть, це недобрі діти — просила.

Але заки могли діти віддалитися, один із хлопців вискочив на похилу вербу над рікою і почав кидати одно створіння по другім у глибінь.

— Він їх топить, Марусю — скрикнув Зенко.

— Рятуймо їх! — кликнула Надя, а Віра була близька плачу.

Хлопці приглядалися похилені та реготали, бо котенята не тонули відразу, лише пливли за течією та наче веслували хвостиками.

У Марусиній голові почали битися думки над можливістю рятунку.

...Коби хоч одно врятувати... скажуть діти: "не хотіла".

З-поміж хат надбігла біла кицька. Вона нявкала, наче плакала, та кликала своїх дітей.

— Мама котенят, Марусю, мама — кликнула Надя.

— Бідна мама... — шепнула Віра.

...Коб я могла плавати... ріка тут дуже глибока — непокоїлась Маруся. Вона й не знала,

Вона зловила котенятко... (16 стор.)

що має відповісти дітям. Усе думала про свій горб та ногу.

Хлопці розбіглися. Налякалися, щоб кицька їх не подряпала. Але зболіла кицька, здавалося, нікого не бачила. Видряпалась на похилу вербу, на сам край, над серединою плеса. Нявкала, кликала дітей, злазила по вербі в шувар, розшукувала.

Одно котеня відкинула течія і воно допливало до берега, на якому сиділи діти.

Маруся почала слідити за ним. Її серце радісно забилось, бо очі бачили можливість рятунку.

— Стійте тут! Не рухайтесь з місця! — кликнула до дітей.

І, пробуючи паличкою терен поміж шуваром, влізла в ріку. Вона зловила котенятко й вилізла з води.

Її очі сяяли радістю, коли зближалася до дітей.

— Ще живе, ще живе... — кликала вона, кликали діти.

У великій радості й забули, що кухар післав Марусю в город та наказував, щоб скоро верталася.

Віра завинула котеня своєю запаскою й тулила його до себе. Надя відбирала від неї, хотіла покласти в кошик між городину та занести додому, а Зенко слідив за кицькою по другому березі ріки та кликав до неї:

— Біла кицю, є твоє котятко!

Кицька розбіглася до моста. Вона бачила котятко між дітьми.

Хлопці зникли з левади.

— Надю, ми мусимо те котятко віддати його мамі, бачиш вона біжить сюди — сказала Маруся.

І Надя без спротиву згодилася.

— Я їй занесу сама — кликнула Віра й побігла назустріч кітці на міст.

Діти побігли за Вірою.

Мокре ще котенятко дрижало на мості.

Кицька подивилася великими зболілими очима на дітей. А Марусі вдалося, що побачила вдяку в тих сумних очах, коли кицька нахилилася по свою дитину.

Вона ще раз подивилася на дітей і з котенятком у зубах побігла городами до села.

Бігла вона зовсім у протилежному напрямі, не в тому, звідки надійшла вперше. Вона не хотіла вже вертатися на те обійстя, де зустріло її нещастя.

Діти, розрадувані, бігли домів. Раділи, що хоч частинно усмирили горе кітці-мамі. Було дітям любо на душі.

Маруся раділа безмежно. Виконала добре діло та вволила волю дітям, а вони ніяк не відчували, що вона каліка.

5

Діти кінчали обкладати муравою грядки у своєму квітнику, коли нараз обізвались усі дзвони.

— Процесія йде... процесія йде — загомоніли діти й побігли дорогою назустріч процесії.

Площа біля студні наповнилася людьми. Загуркотіли підводи, в'їжджаючи на подвір'я.

Зенко покидав рискалики та прожогом побіг хідником на церковну площу.

— Зенку... Зенку... почекай! — кликала Віра.

— Нехай іде... — успокоювала Маруся, — ми також підемо.

— І я хочу на площу — обізвалася Надя.

— Підемо, підемо, лише треба віднести те все до комори.

В поспіху позбирала все знаряддя та почала складати з Надею в коморі, певна, що Віра прийде до них або дожидає їх на квітнику.

Та як налякалася, коли Віри не було!

Думала, може в кухні, в їдальні. Переглянула з Надею всі кімнати, дарма...

Сходами зі стриху сходили голуби, вікном ви-

літали на дах. Кицька з котенятами ховалася у кут, дріб утікав із подвір'я понад ріку, бо починався рух.

Сестра-захристянка перебігла поспішно попід вікна, лише ряса зашуміла, не було коли запитатися де діти.

А дзвони дзвонять усе дужче, все дужче. Спів людей усе ближчий. Курява стелиться по обох боках дороги, вкриває пилом городи, хати. Вишивані хоругви лопотять наче вітрила. Площа зароїлася людьми, в церкву пройти важко.

І Маруся з Надею за Вірою. Вона нічого й не говорить. Її серце б'є молотом.

...А що, як не знайде?.. Може Віра побігла поміж підводи, а там є підводи з жебрущими людьми... візьмуть, сховають і пропаде Віра...

Іде хідником поміж рядами жебраків. Надю тримає сильно за руку.

З голосною, крикливою, молитвою приміщуються жебраки на своїх місцях. Між ними місцевий найстарший дід збирає для себе гроші за кожне місце. Це його заробіток. Йому не слід жебрати.

Під муром підводи. Віри не видно.

— Дідусю — звертається Маруся до місцевого діда — не було тут де нашої Віри?

— Не видів, душко, не видів... — і дзвонить дрібними у полотняному мішечку.

За муром катеринка. Маруся простує туди, поміж будки з пестрими скляними прикрасами, з різнобарвними стрічками, вервичками, хрестиками, бубликами.

— Марусе!

Маруся аж підскочила з радощів.

У будці "тітки"-сусідки розсілася Віра, прибрана вже різнобарвним намистом із медяників, помагає продавати.

— А ми за тобою скрізь... думали діди вкрали — каже Надя.

Найстарший дід збирає для себе гроші (18 стор.)

Широке, повне обличчя сусідки розходиться в сердечному усміху.

— А де ж би я дала!.. Просимо, просимо — відчиняє дерев'яні двері.

— Хоч трошки, Марусю... — просить Надя. Її очі світяться радістю.

Маруся рада, що все так добре скінчилося і йде до середини.

І так добре тут дітям. Так багато цікавого, нового, а сусідка дозволяє все докладно оглянути.

А потім на площу. Поміж людей, у різнобарвній, пестрій одежі, з прегарними вишивками.

Маруся не відриває дівчаток. Дозволяє доско-чу надивитися на все і сама любить.

Поміж порозкиданим камінням зі старих мурів розсілися люди, відпочивають.

Надю заманила прегарна вишивка одної жінки, її цвітиста хустина. Розбіглася, але в бігу і задержалася.

Жінка струджена вснула.

Прегарні риси смаглого обличчя відпочивали у спокійному сні, рука з відкритою долонею купалася в проміннях заходячого сонця. Безліч мазків та безліч рис на поораній долоні притягнули увагу Наді. Вказала мовчки Марусі.

— Газдиня... мама... — прошепотіла Маруся.

— Щоб бути мамою, газдинею, треба багато-багато працювати — прошепотіла Надя і сині очі вп'ялися у гарні риси жінки, в поорану її долоню.

— Тихенько, нехай відпочиває... так, Марусю? — шепнула Віра.

— Так, так, Вірочко — відповіла Маруся.

Терпеливо дожидала поки Надя не надивилася.

Віддалилися навшпиньках, щоб не розбудити жінки.

Хоч на площі був великий рух, жінка спала

спокійним сном. Як спить кожний, хто виконує сумлінно свій обов'язок.

6

Дівчата-помічниці носили воду, дрова. Тітка Марусі мила посуд при бічному столику біля вікна, а кухар нічого їй не говорив, вештався, спішився.

На лаві розсілася бабуся з крайками в бесагах. Побіч неї господар із коновками повними ягід. Біля стола жінка з розмальованими глечиками на цвіті.

Двері від великої кімнати вхилені, але дітям там не можна. На лавах, попід стіни, біля довгих столів багато, багато священиків. Аж темно від їх чорної одежі та диму від цигарок.

Двері розхилилися і хлопець із розкуйовдженою чуприною та розстібною льняною сорочкою вбіг у кухню.

— Гріш дайте — простягнув долоню — дайте гріш.

— А ти ж куди? — ніби гнівається кухар.

— Йому ніхто й не подивується, йому можна скрізь — промовляє за ним старший брат церковний, що ввійшов із кадилицею по вогонь.

Микитьо киває головою та дальше тримає простягнену долоню, хоч вона вже не порожня.

— А я вам квіток... ось яких красних — подає крізь вікно жмут лісового цвіття бідний.

— От уже й другий — усміхається кухар.

Надя простягає руку по квіття, а зараз же за нею костиста рука кухаря з повною жменею ласощів для бідного.

— А я знову до вас — сідає на лаві дівчина. Вона вже багато разів була сьогодні тут, та ніхто їй не збороняє, як і кожному бідному. Це все старі знайомі, які тут кожного відпусту.

Діти їх не бояться, звикли до них.

Аж тут вбігає Зенко.

— А я йду сьогодні ввечір походом до каплиці в ліс — батько обіцяли мені.

Надя випрямилася.

...Якто? Зенко піде, а вона з Вірою ні?

— Ми також підемо, правда, Марусе?

Маруся зжахнулася. Похід відбувався ввечір, при великому здвизі народу, а це діти. А вона... вона каліка... Розглянулася по кухні за мамою дітей, хотіла знати, чи мама чула і чи дозволить. Але мами вже тут не було.

— І я піду, і я піду... — Віра собі.

— Тихо, тихо... може підемо... — а сама задумалася, як то дітям допомогти.

Почала слідкувати за кухарем, шукати догідної хвилини, коли можна б заговорити до нього, бо знала, що тут треба шукати помочі.

Кухар посилав Стефку за орудкою до склепу.

— Йдіть зі Стефкою, — як вернетесь, скажу чи підемо.

Діти послушали, а Маруся залишилась у кухні.

— А ти чому не пішла? Хочеш, щоб тебе тут штовхнув хтонебудь? — сказав кухар до Марусі.

— Та я до вас, хотіла просити...

— Скоро, бо часу не маю.

Він присів на край лавки на хвилинку, скрутити цигарку.

— Пустіть Марту сьогодні з дітьми до каплиці — сказала Маруся одним віддыхом.

— А ти ж не бачиш, скільки сьогодні праці в кухні?

Але голос його не був строгий. Він навіть підсміхнувся, коли поправляв свої вуси. Ті вуси, чомусь саме тепер йому заваджали.

В серці Марусі почала прояснюватися надія, але зараз же й погасла, бо вмішалася тітка. Вона була недобра, що Маруся заваждає.

— А йдеш геть!.. — буркнула.

Безпомічно подивилася на кухаря. Він нічого не відповідав.

...Все пропало... через тітку не підуть діти... — засумувала.

А кухар ані слова. Мовчки курих цигарку. Укладав плян праці в кухні. Знав уже, що сам буде мусити довше посидіти сьогодні, щоб звільнити Марту.

Маруся зважилася ще раз.

— Думала: не відмовите — її непевний голос дрижав.

— Диви, диви "не відмовите"... як стара — шуткував "вуйко" і може був би ще щось більше сказав, як би не тітка.

Її розлютило, що Маруся так довго докучає кухареві тим, без чого можна б — на її гадку — зовсім добре обійтись. Відвернулася від столика, щоб погрозити Марусі, але якось так не обережно, що трутила столик повний начиння.

Не могла й промовити нічого, недобра збирала в поспіху череп'я.

Кухар кивнув головою, щоб Маруся йшла геть із кухні і вона, не добившись нічого певного, висунулася за двері. До неї долетіли слова кинені тітці.

— А то з вас нездара...

Знала, що не можна тішитися нещастям тітки, бо рівночасно була це страта господарів, але в тім випадку вийшло це на її користь.

У непевності дожидала Маруся вечора, бо властиво кухар їй не відмовив.

І коли широкою дорогою загоріло безліч свічок, а хоругви лагодились у похід — прийшла Марта і сказала:

— Сьогодні йдемо до каплиці. Кухар просив мами, щоб вам дозволити.

Марусі застряг голос, не могла спитати, чи можна і їй піти з дітьми. Перекладала лише паличкою з одної руки в другу. Але Надя не забула.

— А Маруся може також іти з нами?

— Певно.

А Маруся над рікою біля батька (27 стор.)

... "Вуйко", добрий вуйко... — раділа в думках Маруся.

Вся обслуга була вже біля брами. Кожний бажав подивитися на величавий похід. Зенко пішов із старшим братом — церковним. Помагав нести кадильницю. Діти вмшалися в гурт людей.

Спів пісень, малі дзвінки в поході, великі дзвони з дзвіниці, безліч світла наче б зачарували постаті людей, відбилися загравою та відгомном углиб лісу, довкола села, довкруги ріки.

На мості діти задержалися.

Каплиця над керницею чудотворної води блистіла вогняним блиском між деревами. Безліч свічок купалось у глибокій, темній ріці. Загравою розпливалося світло по лісі, губилося ген-ген далеко поміж деревами, миготіло тіннями людей, дерев, укладало нові постаті, постаті витворені людським горем, лучило їх у молитві до Небесної Матері за краще життя.

Разом із людьми співала Марта, співала з дівчатками Маруся.

Біля маленького престола у нутрі каплиці служили молебн священники в ясних, світлих ризах. Постаті їх розпромінені, в морю світла, видалися надземними.

Надя, Віра мовчки слідкували за всім. Здавалося їм, що вони розпливаються в гурті незнайомих, нових постатей і стало їм лячно, що не можуть ще порушатися так свobodно, як великі постаті.

А на мості темно, у селі темно, лише ліс наче б горів, бо й горою дерев, поміж гіллям розсілися люди зі світлом у руках.

Пісня розплилася лісом поміж деревами. Кожний листок дрижав мелодією пісні на славу Небесної Матері.

— А я хочу до мами... я боюся — обізвалася Віра і видряпалася на руки до Марти.

— Марусю, а ліс не загорить? — питає неспокоїно Надя.

— Ні, ні, не загорить — успокоює Маруся і бере Надю за руку та йде за Мартою домів. Вона дуже радо осталася б до кінця, але не згадує нічого про себе. Вона ж прийшла тут задля дівчаток.

Надя все оглядається.

— Боїшся, Надю? — питає Маруся.

— Там люди інші, не такі, яких ми бачили вдень, не бачиш, Марусю? — вказує в ліс, до каплиці.

— Там є люди молитви — відповідає Маруся.

Надя щераз оглядається і не говорить більш нічого.

...Молитва прикрашує людей... — думає Надя.

У хаті вилізла б іще з Вірою на вікно, щоб подивитися як похід буде вертатися в церкву, але здержується.

...А коли тут дорогою вже не будуть люди такі, як там біля каплиці?..

Віра заснула вже, Маруся пішла до хати, Надя також іде спати. В кімнаті мама. Прийшла провести дітям вечірню молитву, бо і Zenko вже в хаті.

Діти не чуять руху в кімнатах нагорі, не бачать уже, як кухар кілька разів заходить по вказівки на завтрішній день, відпочивають у сні з розпроміненими обличчями.

Мама нахплюється над кожним зокрема, кладе знак хреста, усміхається і цілує.

7

Сонце клонилося до греблі вбік лісу. Гуркотів млин. Шуміла гребля. Струя води темнозеленої барви розбивалася об дерев'яні стіни млина на безліч срібних перлинок, кружляла веретенем, збивалася піною на місці, щоб за хвилину розбитися знову та швидким бігом пошуміти по камінцях у своє глибоке русло, городами поміж тополі, поміж збіжжя.

Дорогою здіймався курявою гарячий порох за кожним возом. Чисте синє небо тонуло в ланах доспіваючого збіжжя. Пекло розігріте каміння, в'януло листя.

На площі церковній стукали молоти. Мулярі припасовували камінь до каменя. Метер за метром здіймався мур, підносилися вгору стіни каплиці.

Головні двері церковні стояли навстіж відчинені. Дівчата чистили килими, мили лавки, долівку.

Сестра-захристиянка розмірювала землю побіч нової каплиці на грядки, на квіття.

Клуби диму та вогняні язики почали котитися швидким бігом від греблі, з млина, на хати над рікою, на село.

Старший брат-церковний розкинув шнур від великого дзвона на дзвіниці.

— Ба-авм — ба-авм... — озвався тривогою дзвін.

Люди з хат на дорогу.

— Горить! Горить!

— Загорівся млин! Здіймається вітер на село!

Пронісся крик і жах.

Посуха і вітер, а полум'я сунеться.

У поспіху викидають люди все добро з хат на городи, понад ріку. Худоба реве. Не хоче вийти з подвір'я на дорогу, на пасовисько.

Вогняні язики повзуть плотами, городами. З дерева на дерево перескакують. Одна хата за другою палахкотить.

У великих забудуваннях рух. Наближається вогонь. Обслуга бігає по кімнатах. Виносить усе що важніше, до церкви.

Zenko помагає батькові, складає книги. Надя заглядає у великі вікна, чи не займається брама на подвір'ю, чи не біжить Маруся. Вона й забула про ляльки. Віра визбирує всі ляльки. Не може

дати собі ради. Надя не хоче допомогти, а Марусі нема.

— Де Маруся? Чому не прийшла?

Надя нічого не відповідає. Напроти займається сусідська хата. Вогняні язики лижуть стіни, палахкотить стріха.

— Діти до церкви!

Стефка ловить скоро дітей за руки і біжить.

А Марусі нема. Певно не прийде вже. Мусить бути біля свого батька. Всім видається, що як би була тепер тут, було б кожному легше. Всі відчують її відсутність, бо всі мусять журитися дітьми.

Кухар спішить на своє обійстя і бурмоче до себе.

— І чому ж вона не прийшла?

Віра губить по-дорозі ляльку.

Зенко підіймає і ще на подвір'ю щосили кличе:

— Марусю, ходи! Скоріше ходи!

Хоч він не знає, чи почує Маруся, але йому так легше.

У церкві багато людей. Голосно моляться перед іконою Богоматері.

Дорогою рух, крик.

А Маруся над рікою біля батька. Його винесли з хати тут, у лози, і покляли на траву. Вона раз-у-раз дивиться тривожно на село. Очі біжать у великі забудування.

... Може мене там треба?

Зараз же бігла б там, але батько тут самітний. Тітка наказала сидіти біля батька. Не може ж його оставити так. А неспокій за дітей заєдно її огортає.

... Дітей треба б узяти геть, куди вогонь не котиться, заспокоїти, щоб не боялися... Що робити? Що робити?... І батька жаль, і дітей жаль..

Батько завважив, як вона все дивилася в напрямі великих забудувань і сказав:

— Подай мені, дитино, води і біжи там до

дітей. Мені нічого злого не може статися. А там, нехай діється Божа воля!

Вдячно подивилися великі очі на батька.

А понад селом дим, вогняні язики. курява.

Городами понад ріку постукотіла паличкою Маруся.

Побачила як клуби диму почали продиратися на подвір'я і її серце живо забилося.

Щосили видряпується вгору, але зараз же успокоюється.

... Це за дорогою.

У хаті нема дітей і вона йде до церкви та забирає їх із собою.

— Ми думали, що ти сьогодні не прийдеш — кажуть розрадувані діти.

Маруся наче б не чула, вона рада б зайти з дітьми якнайдалше.

— Не оглядайтесь — просить — вогонь уже перебіг, вітер ущух. Ваша хата стоїть. Не згорить уже.

— А вогонь не завернеться? — питає Надя.

— Не завернеться — заспокоює Маруся, а сама молиться в душі, бо знає, що вітер може обернутись і можуть згоріти ще й ті хати, які не згоріли.

На горі діти задержуються. Видно село, мов на долоні.

— А твоя хата не згоріла? — питає Зенко.

— Моя хата? — Вона вперше нагадала собі свою хату і подивилася туди.

— Моя хата стоїть.

— Бо ти біля нас, Марусю — говорить Віра, яка досі не говорила нічого.

Марусі очі роз'яснюються.

— Господь добрий, Вірочко.

— А деякі хати стоять, так наче б хто вибрав їх — говорить Надя.

— Вітер розкидав сніпками зі стріх і де впавав сніпок, там горіло.

— Бідні люди — задумується Зенко.

— Господь добрий, село відбудується і буде ще краще, як було передтим — заспокоює Маруся.

Почало сутеніти. Заносило згарищами. Тліли бальки. Люди гуртками ходили від згарища до згарища, розгортали попелища, гасили рештки вогню, доглядали, щоб далі не підсичувався.

Велика небезпека проминула.

Та хоч вечірний холод котився з піль, із левад у село, зі села біла горяч. Почорніли дерева, почорніли плоти, поржавіла трава по садах, городах.

Маруся верталася з дітьми у великі забудування. Там біля церкви, багато людей. У багатьох попарені вогнем руки, обсмалена одіж.

І хоч того вечора не важився ніхто кластися на спочинок, дітям казали йти в постіль.

Важко було змусити дітей до послуху.

— Я буду сьогодні сидіти біля вас, лише кладіться — просила Маруся.

— Не підеш домів?

— Не піду.

Вона вірила, що навіть, коли й тітка буде сварити, то батько обстане за нею. Спокійно провела дітям молитву та сіла на крайчик Віриного ліжка.

Довго-довго не могли діти вснути. Вони заєдно заглядали зі своїх ліжок, чи Маруся в кімнаті і чи не б'є вогонь у вікна.

По якомусь часі заспокоєні вснули, уснула й скулена Маруся.

По вогні такий став безлад у хаті, так можна було прекрасно нишпорити по всіх закутках, що Надя з Вірою і не вилазили нікуди.

А коли вже досхочу понишпорили, добились дозволу складати в коморі.

Маруся не була цим задоволена, бо знала, що там багато різного скла, але не було ради.

Надя господарила і приказувала.

— Марусю, ти обтирай із порохів і подавай чисте мені, а я буду складати.

Дала платок Марусі, а сама вилізла на лавку, щоб дістати до полиць.

— Віро, бери щітку, стань на скриню та обмети павутиння.

Віра аж зарожевіла, так звивалася.

Маруся раз-у-раз непокоїлася, щоб щонебудь не стовклося, щоб яка з них не впала.

Зенко годував голубів і ще зі зерном у жмені заглянув до них.

— А ви що тут робите?

— Зенку, Зенку! — кликнула Надя — повизбируй непотрібне, винеси на смітник, то підемо бавитися.

Маруся стирала вогким платком порох із скрині, слоїки вже були чисті та поскладані в порядку.

Зенко рад був допомогти дівчаткам, але що повільно забирався до діла, Надя взялась до цього сама й у поспіху стовкла слоїк.

Маруся нахилилася визбирати все й винести на смітник, але і тут Надя випередила її. Позбирала дрібне в більший черепок і дала Зенкові.

— Винеси скоренько!

— Я піду... — просила Маруся.

— Ні! — відповіла Надя — він скорше побіжить.

Маруся скулилась і нічого не відповіла.

... Це Надя тому так, що я каліка — подумала.

— Марусю, виполощи платок, ти, Віро, принеси смітьярку, а я позамітаю.

І все було б якнайкраще, якби не ховзька підлога на коридорі. Зенко біг, поховзнуввся, впав і розтяв долоню.

Надбігли діти, а Маруся шепнула Наді.

— Бачиш, Надю, не краще, щоб я була винесла.

Надя нічого не відповіла. Бачила, що Зенко терпить і не хотіла вже нічого говорити.

Рана була глибока й широка. Мама залляла йодиною й забандажувала.

Не хотів уже йти бавитися з дівчатами, пішов за мамою до кімнати, де мама шила, та сів біля вікна.

Оправдував свою прихвильність тим, що через вікно сонце світить, то він може загарітися. З болю взяли його дрижаки.

Дівчаток забава не бралася. Всунулися за сестрою-захристиянкою й дівчатами до кімнати. Були цікаві, чого прийшли дівчата тай хотіли подивитися що робить Зенко.

Дівчата принесли багато вишитих церковних речей.

Сестра-захристиянка розкладала шитво.

На столі лежали розкинені нові матеріяли, багато різнобарвних ниток до вишивання.

Дівчаткам аж очі засвітилися до яскравих барв.

— Зенку, я тобі вишию малу дальматику і ти будеш служити при Архиерейській Службі Божій — сказала сестра.

Зенко всміхнувся.

— А нам що, сестричко? Що нам?

— Вам вишиють дівчата сорочки.

Надя і Віра аж підскочили з радощів.

... А хто мені вишиє? — засмутилася Маруся
Не має мами. Вишила б собі сама, але не мала ниток.

Її очі жадібно бігали по мотках ниток, а руки гладили їх м'якість. Вона вибирала ті барви, які їй найбільше подобалися, бавилася, любивалася ними.

Сестра-захристиянка розкладала матеріяли та кроїла, лагодила нове для дівчат вишивати.

Надя вилізла на стіл. Віра на стілець.

Зенко дививсь у вікно. Не звертав уваги на дівчаток. Його цікавило те, що діялося за дорогою, в селі. Слідив за людьми, які працювали на своїх обійстях, відбудовувалися. Вслухувався в гупіт сокир, що долітав до нього крізь відчинене вікно і малював у своїй уяві вже відбудоване село.

— Марусю, подай мені сантиметер — сказала сестра.

І Маруся відійшла від стола до машини, а коли верталася, спостерегла, як Надя бігла до дитячої кімнати. Віра ласилася біля сестри-захристиянки. На столі бракувало дечого з ниток і то найкращих барв. Маруся добре їх запам'ятала.

... Можуть подумати, що це я взяла, бо я бавилася ними — горяч вдарила їй в обличчя.

... Заборонять приходити до дітей... страшить те, що найлюбіше і будуть сміятися з неї... з каліки вже і так обсміяної між дітьми в селі...

Пішла за Надею.

Надя перебирала щось пальчиками.

... Певно нитки — подумала Маруся.

— Надю!

Надя оглянулася.

— Ти не бачила ниток? Бракує на столі — почала лагідно Маруся.

... Ниток там багато — думала Надя.

— Надю, скажуть, що я взяла...

Надя вбила очі в долівку й не обзивається.

... Що з Надею? Вона певно не розуміє цього! — очі Марусі стали вогкі.

Безрадно відвернулася і вже біля дверей.

— Я маю нитки, не йди — шепнула Надя і заступила дорогу Марусі.

— Маєш, поклади на місце!

— Чому я? Надю, я ж їх не взяла.

Надя задумалася.
... як не поставлю, Маруся піде додому...
Марусі не пуцу за ніякі гроші!...

Ще хвилинка мовчанки, а тоді:

— Ходім!

Маруся відітхнула.

— Діти, ви не бачили ниток? Там були на столі — з'явилася сестра-захристиянка у дверях.

Надя мала нитки у відкритій долоні.

— Ти маєш, Надю? Дай, бо треба.

Все скінчилося якнайкраще. Марусі впав камінь із серця, а Надя відітхнула. Щойно тепер зрозуміла, що не повинна була ховатися з ними до дитячої кімнати.

Маруся зрозуміла, що Надя хоче мати кілька ниток. Вона нахилилася до Наді й шепнула.

— Попроси в сестри кілька ниток для ляльок вишивати.

І Надя попросила.

— Добре, добре, тут є такі нитки.

— Вмієш вишивати? — спитала Марусі.

— Трохи вмію — непевним голосом відповіла Маруся.

— Маєш лишки ниток, а тут рештка полотна, виший і собі сорочку.

Марусі застряг голос. Переступала з ноги на ногу.

А коли дістала нитки та полотно, її очі наповнилися безмежною вдякою і вона ледве промовила:

— Щиро дякую.

А в душі молилася:

... Мамо моя, моя добра Мамо... дякую
Тобі безмежно.

9

Архиперейську Службу Божу правили в новій каплиці на церковній площі.

Зенко, в новій дальматиці, стояв неповорушно, гордий своєю ролею.

Непроглядна маса народу коливалась, мов від подуву вітру. Пестрі одяги мінилися барвами в сонці.

Маруся була ранком на тихій Службі Божій зі Стефкою й дівчатками. Тепер помагала Наді й Вірі вбиратись у вишивані сорочки. Зав'язувала правдиве намисто, вплітала у коси квіття, се-режки.

— Може пройдемоь трохи попри церкву?

Надя не обзивалася. Поглянула з десятий раз у дзеркало, а за нею Віра, і вибігли на подвір'я.

Маруся стукотіла паличкою за дівчатками і просила:

— Не бігайте так, можете забрудитися.

— Ні, ні, ми лише трошки.

Забули, що в них яскраво багряні спіднички і що на подвір'ю є індіки з довгими носами.

Спіднички подразнили індіків.

Маруся завважила небезпеку, але — заки добігла зі своєю паличкою між індіків — Надя наробила крику на ціле подвір'я.

Білий індик ухопив дзьобом за спідничку, роздер згори вділ. Віра втікала, поховзнуласть і впала.

Маруся махала паличкою, щоб відігнати чорного індіка, але не вдавалося.

От-от і були б задзьобали Надю, якби не господар. Він ухопив бича і одним помахом розігнав напасників.

— Тікайте геть... чого тут пхається? — картав дівчаток.

Надя перелякалася, задихана, сховалась за грядкою високих малин, Віра побігла за нею.

— Марусю! Марусю! — кликали обидві.

— Вже йду... — і вона, сама немало перелякана, чимскоріш спішила до них. Знала, треба принести голку й нитку і, хоч неділя, зашити спідничку, щоб ніхто не пізнав.

Іри добрій волі вдалося все зробити, а що

пилюга на подвір'ю була суха, то діти не дуже забрудилися.

— Бачиш, Надю, не краще, коли б ми були пішли відразу на площу?

Надя не обзивалася.

Богослужба кінчилася. Обхід довкола церкви йшов повільно, коругва лопотіла на вітрі. Над лісом клубилися хмари, буря зближалася. Сестра-захристиянка кликала дівчаток. Діти сипали цвіти. По обході залишалися розсипані квітки та молитви людей, площа опорожнювалася.

Та, заки впав дощ, люди порозходилися по хатах, поховалися попід піддашша біля церкви.

Бур'я розділила, як усе, свої хмари поза ліс. поза село, прошуміла скоро. Сплили струмки води з дороги городами до ріки, перекинулися мутними, пінистими хвилями через греблю поза млин та малі калабаньки.

Чужосторонні люди босоніж покидали село, денеде гуркотіли й вози дорогою в поля за цвинтар.

Пусткою стала хата, пустою подвір'я, ідальня.

Лише в кухні поралася ще прислуга, а на лавках кінчили обід бідні з-під церкви.

Діти заглянули у велику кімнату.

Поза двері великої кімнати бавилися вже хованки котенята. Видряпувалися на вишивані занавіски біля дверей, падали з розгоном уділ. пушили хвостики.

Кицька простягнула лаби, прижмурила очі та поклала голову на долівку. Знала, що тепер не буде її ніхто звідси проганяти.

На подвір'ю ще не висохло болото і діти, хоч були вже переодягнені по ранішній пригоді, не розганялись їти туди.

Кухар відпочивав біля стола. Стефка складала в кремені і діти, не доглянувши нічого цікавого, хотіли йти до своєї кімнати.

Та надійшла з подвір'я Марта з гарним песиком на руках. У нього всі чотири лапки були долом білі, кінчик хвостика також білий і над чолом мав білі окуляри.

— То одне треба лишити, може як вигодую... а решта... шестеро ще — на правду не знаю, що з ними робити? Осінь надходить.

— А з Азою що сталося? — спитав зацікавлений кухар.

(Азу привів був зі свого подвір'я сюди, коли пропав домашній пес).

— Аза голови не підносить, певно згине.

І діти всі вже довкола Марти, навіть і Зенко. Сліпенький песик дрижав на руках.

— А хто б тим журився! — відвернулася тітка Марусі від столика — нехай господар визбирає тай кине в ріку поміж лози.

Маруся перелякалася.

... Пропало все!... Вона так хотіла відсунути від дітей усе негарне, недобре...

Почала бігати поглядом по кухні, до кухар'я, до Марти, до тітки...

А кухар тільки покивав головою вбік тітки, наче б говорив: що ти мішаєшся тут у несвоє!...

— Вигодується одно, вигодується решту, люди розберуть, от, щоб кілька днів перетривати. Діти почали скакати з радощів. Зенко вибіг на подвір'я і за хвилинку разом із господарем приніс песиків до кухні.

Ой, як раділа Маруся, як раділи діти.

Тітка засоромлена не обзивалася. Мовчки закінчила миття та збиралась домів.

Песикам дрижали хвостики, тулилися одно до одного на долівці, шукали тепла.

Надя й Віра принесли шмат старого хідника, постелили біля кухні, поскладали всіх побіч себе.

Всі песики були гарні, а цей, що принесла Марта, таки був найгарніший.

— Як назвемо нашого песика? — спитав Зенко.

— Чорний, то звім його Жук — піддала Маруся.

Дітям ця назва незвичайно подобалася.

Всі оточили Марту та почали годувати пєсиків молоком із старих ложок.

Таке годування не давало великої користи пєсикам. Мордочки їм обхляпалися. Обхляпалися і діти.

Кухар збирався додому і щоб допомогти, взяв зі собою Марусю.

— Нехай Маруся піде зі мною, я по-дорозі дістану для пєсиків, що потрібне, а ви за той час шукайте малих пляшечок і нагодуєте їх краю від Ази.

Надя і Віра пішли шукати в коморі пляшечок, Зенко ж і не відходив від пєсиків.

За якийсь час прийшла Маруся. Принесла віч "вуйка" смочки. ("Вуйко" сам ходив задніми дверима до склепу).

І всі, на великих radoцax, включно зі Стефкою годували малу громаду.

10

Денеде перекидав вітер золотими листочками по городах. Пастухи палили вогні. Дим снував ся межами та скоботав милими пахоццями пєченої бараболі.

Зенко ходив уже до школи. Сприятелювався з хлопчиком Петром, який пас корови на їх городі. За його порадою поклав крадьки в кишеньку сірники та дещо соли в папірець, бо це необхідне, щоб їсти печену бараболю, і вибіг на город.

Надя пильно слїдила Зенка і собі побігла за ним, а Віра за Надею.

Бараболя на городі була ще невикопана, але це не шкодило нічого вирвати зо два корчі і спекти.

За той час уже вспів Зенко з Петром розложити вогонь. Він гарно палахкотів, прутики трі-

скотїли, а вітер кидав димом та іскрами на вербу над рікою.

Всі раділи великим полум'ям. Поклали пєкти бараболю та докидали до вогню що лише могли найти на городі, хотїли мати якнайбільше полум'я та скоро спекти бараболю.

Дорїжкою надїйшла Маруся.

— Як я шукала вас... розпитувала... аж господар сказав мені, що Зенко на городі, та я її подумала, що може і ви обидві тут.

— Зараз будемо їсти печену бараболю — підстрибувала Віра — багато, багато...

— Два подолки накопала — чванилася Надя.

— А я маю сіль — вийняв Зенко з кишени папірець.

— Усе красно, але чому ви тут між вербами розклали вогонь? — питала Маруся.

— Бо тут затишно — відповів Петро.

Проте, хоч було затишно, то вітер роздував вогонь. Він бухав великим полум'ям. Полум'я лизало спорохнявілу вербу обіч. А за рікою хати другого села, криті соломною.

Маруся спостерегла це.

— Вербу гасити! Петре! Скоро! бо займеться, а вітер понесе вогонь на стріху за рікою.

Діти кинулися рятувати вербу. Але чим тут рятувати, коли нема жадної посудини на воду?

Зенко з Петром розгортали вогнище. Дівчатка набирали намул у запаски та шпурляли на горючу вербу.

Маруся аж руки попарила, але не могла нічого зарадити. Вітер роздував вогонь і скоро вся верба стала в огні.

З переляку й безрадности почали діти втікати.

Зенко в напрямі хати, Петро за ним. Надя і Віра скрилися поміж куці під муром.

Маруся залишилася сама.

...Коби вітер обернувся... Коб упала верба долів... — і кидала дальше намулом.

Із хат повибігали люди. Надбігла й тітка Марусі з города.

— А ти не мала де класти вогню, та тут біля цієї верби? Ти не знала, як бавити дітей?

Заки вспіла Маруся щонебудь відповісти, дістала немало штовханців у свій горб.

Мовчки скулилась.

...Оправдувати себе перед тіткою та людьми? Скидати вину на дітей? Ні! Вона цього не зробить!

— Уже згоріло одно село, треба було, щоб ще згоріло друге і то через тебе!...

Маруся закусила губи.

— Тільки помочи з тебе, що все журби багато... додому!

І Маруся пішла.

Діти не вилазили з криївок, доки люди не вгасили вогню й не розійшлися.

Вони аж надвечір поприходили до хати.

Найбільшу кару поніс Зенко, бо батько найшов у його кишені сірники. Не минула кара і дівчаток. Все діти перенесли і все було б забулося, як би не те, що Маруся перестала до них приходити.

Всі троє докоряли собі взаємно.

Зенко не дуже й боронився, коли Надя й Віра сказали йому правду ввічі.

— Це все через твої сірники!

Чув свою провину й рішив направити зло. Крадьки побіг до кухара, до його хати.

...Пощо Надя і Віра мають знати, що я задумую? Як прийде Маруся, тоді вже нехай тішаться...

Кухар сидів на призьбі. Грівся на сонці й майстрував щось. Зчудувався немало, коли побачив Зенка. Думав, що може ненадійно приїхали гості і його там буде треба.

Зенко розказав про причину своїх відвідин тай просив:

— Будьте такі добрі... ходіть зі мною до Марусиної хати. Попросіть нехай дозволять їй приходити до нас.

Кухар дуже радо погодився. Йому було приємно, що Зенко якраз до нього прийшов із проханням.

Він знав, що Маруся скучає за дітьми, але тітка суворо заборонила йти у великі забудовання.

— Ані мені рушся тамтуди! Чуеш? — говорила і часто грозила п'ястуком.

І хоч Маруся не обзивалася, вона говорила дальше.

— Не досить, що маю вас двоє калік у хаті і трохи того заробітку там у кухні, то й той втрачу через тебе.

...Господи, що я винна тому, що я каліка?... — жалілася Маруся. — Чи ж не докладала я всіх зусиль, щоб бути доброю для дітей?...

Батько не обзивався. Аж коли тітка вийшла з хати, погладив мовчки Марусину голову. Вона відсунулася від батька: тітка поралася в сінях, могла кожної хвилини ввійти і спостерегти, а тоді було б іще гірше.

У тому часі мигнув хтось попід вікна, стукнула чиясь палиця.

...Хто б міг іти до нас? — спитала себе Маруся.

У дверях з'явився кухар. Зенко — за радою кухаря — підчікував біля огорожі.

Кухар перекинувся двома, трьома словами з батьком і до Марусі.

— А ти чому не йдеш до дітей бавитися?

— Тітка не дозволяє... — шепнула Маруся.

— Досить уже тої забави — відгукнулася тітка з сіней.

...Чого тітка хоче? — впилися великі очі в батька, у кухаря.

— Тай вам менше тягару, коли Маруся туди піде, а діти скучають за нею — відповів кухар.

...Діти скучають за мною... — роз'яснилося обличчя Марусі.

— Хіба більше сорому — буркнула знову тітка.

— Ей, тітко, не гнівись Бога... — покивав пальцем кухар.

— Іди дитино, коли вони там добрі для тебе, йди... — сказав батько, не зважаючи на воркотіння тітки.

Маруся не очікувала нічого більше. Мов окрилена вибігла з хати.

Аж тут біля огорожі Zenko.

— Куди йдеш, Zenku? — спитала.

— Та я... та я з кухарем... Ішов просити за тебе — загикався Zenko.

Марусі очі засвітилися радістю. Не знала вже, що й говорити.

— А то раз... Боже... по мене...

З-за брами великих забудовань заглянула головка Віри і сховалася.

З повітря долетіли до Марусі голосні слова:

— Надю! Маруся йде з Zenком до нас! Надю!

І за хвилину Надя і Віра через браму стрімголов до Марусі.

— Марусю, батько казали, що ти найкраще вчишся з усіх дітей у школі — говорила поспішно Віра.

— Марусю, а ти знаєш, що моя мама казала? — перебила Вірі Надя — я чула як до батька говорили, що ти заступаєш нам Ангела Хоронителя... і як тебе нема, то мама неспокійна за нас.

— Господи... — ледве прошепотіла Маруся й зашарілася.

Стрінуло її так багато гарного, доброго, що вона аж збентежилася.

Zenko не говорив нічого. Лише підсміхався вдоволено. Знав, що ніхто йому не прочитає так гарно нових оповідань, які прийшли з пошти, як саме Маруся.

11

Дні відпустів кінчилися. Приходили часто осінні, мрячні дні. Часто дзвонив дощ у бляшані криші відбудованих хат, стукав об плитки, зложені довкола церкви. Мряка залягала оболоння над рікою й розсувалася поміж деревами вглиб лісу. Різнобарвне листя злітало дощем за найменшим подувом вітру, стелилося городами, дорогами, купалось у плесі ріки та плило в невідоме.

Літні роботи на церковній площі закінчилися. Втихли молоти. По плитках гуляв вітер із посохлими листками. З чужосторонніх людей не було нікого. Деколи стукав, від хати до хати, якийсь бідний за прошеним хлібом, відмовляв молитву та йшов далше.

Батьки дітей пішли у відвідини. Марта засунула входові двері на засувку. Діти сиділи в дитячій кімнаті, кожне в своєму куті, та дожидали Марусі.

Zenko переглядав буквар, учився. По пригоді над рікою не тягнуло його до Петра, хоч той нераз запрошував його, обіцяючи багато розривок.

Надя нишпорилла по кутах. Нагадала сиву глину, вийняла і почала розгрівати в жменях. Забилася в кут та мовчки працювала. Розігріту глину формувала у збаночки, мисочки, розкинула різнобарвні крейдки, високі скроні задумалася.

...Багато, багато, виліплю... розмалюю... і буду мати склеп...

По долівці, по запасочці, по голові глина.

Віра поклала ляльку спати й заколисувала, приспівуючи:

— А-а-а,

Спати вже пора...

А коли подумала, що лялька вже спить, вилізла на вікно. Притулила голову до скляних тафлів, синіми очима пробіла їх і побігла думками через браму дорогою до Марусі.

...Коли прийде? Так багато має вчитися сьогодні?

По плитках хтось застукав і Віра зацікавлена поглянула туди, але зараз же з голосним криком розкинула руками, от-от і була б упала на долівку.

— Чого кричиш? — питав Зенко.

— Дід — дід, той із великими зубами...

Під вікном сміявся жебрак аж бородою тряс. Це був одинокий дід, якого Віра боялася.

Зенко в сміх.

— Зачинені двері, а він прийшов сюди.

— У нього така велика торба, що міг би мене сховати... — говорила перелякана Віра.

— Не мав би кого брати, та якраз тебе — обізвалася з кута Надя.

Зенко пішов сказати Марті, щоб відчинила двері та дала вбогому хліба.

Віра забилася в кут і не вилазила, доки не прийшла Маруся і не впевнила її, що бачила діда, як ішов дорогою на другий кінець села.

Надя бавилася своєю глиною.

— Як скінчу, покажу — говорила.

— Марусю, лиши її, розкажуй щонебудь — просив Зенко.

— Що ж тобі розказати?

— За лісовою каплицею є дуб у виді хреста? На білому камені?

— Там давно була церква, розказують старі люди.

— Що розказують? — Зенко присів біля Марусі і вона знала, що мусить розказати все, що знає, бо інакше не пустить її додому.

— Давно, давно, напали були татари на наші землі тай дійшли до нашого села. (Тоді церква стояла там на горі, де тепер росте той дуб). Люди скрилися в церкві перед іконою Божої Матері.

— Тією самою, яка в нашій церкві?

— Так.

— Говори даліше.

— Молились гаряче, щоб Небесна Мати післала рятунок і Небесна Мати вислухала людей: стріли з татарських луків відверталися і вбивали татар. Татари відступили, а люди врятувалися.

Надя почула, що Маруся розказує щось цікаве і підсунулася до дітей.

— По нападі татарів — село відбудувалося? — продовжував питати Зенко.

— Відбудувалося, стало ще краще, як було передтим. Не чув ти від людей, що в недавній війні ні одна хата тут не залишилася. Люди розбилися по світі. Село бурянами заросло, а глянь, знову хати стоять, наче б і нічого не було тай люди ті самі поверталися.

Діти задумалися.

— Прикро так у світ іти, кидати рідне село...

— Ще і як боляче... тинятися чужиною, не мати свого кута.

— А як би так знову хтось напав на наші землі і ми всі мусіли б кидати рідне село та йти у світ? — роздумував уголос Зенко.

— Марусю! Нащо Зенко так говорить? — Надя.

— Бог із вами! Це він так собі сказав... — Маруся.

— А я боюся... Нащо так сказав — скрикує Віра.

...Пощо я розказувала те все дітям? — задумалася Маруся. — Зенко просив, мусіла розказати...

Вона старалася втягнути дітей у забаву, розірвати їх думки, але це їй не вдавалося. Діти заєдно говорили про те саме. Про руїну рідного села.

— Наше село не загине ніколи — заспокоювала Маруся — нехай як далеко були б люди, все повернеться до цього свого кута і відбудують його.

— І по кожній руїні відбудовують усе краще, як було передтим?

— Все краще.

— Оселя страждань і великої ласки Божої... — закінчила Маруся.

Вітер розтягав свої крила. Отулював кожну хату в свою тінь. Вітер деревами розгойдував. Злегка коливалися дерева в лісі, шуміла гребля, дзвенів дощ.

Маруся йшла розмоклою доріжкою до хати. Жук, як і кожного дня, товаришив їй. Біля огорожі її хати поласився, чекав хвилинку аж увійшла в сні, а тоді вертався на своє подвір'я.

Лісовою дорогою йшов сон. Злегка ступав по різнобарвному листі, щоб не розбудити краплинок роси на гілках дерев, не розсунути срібного павутиння по кущах.

Розглядався. Сягав зором довкола села, нязав красу оселі своїми словами, підкрадався до вікон хат та шепотів казку рідного села.

12

Небагато літ проминуло, і прегарна оселя мов не та стала.

В далекому світі, на чужій землі видовжені, сірі, доми — бараки. Громадкою збилися у стіп високих, холодних гір мов шатра на пустині.

Шатра людей, ізнеможених далекою дорогою до обітваної землі.

Чужий, прикрий вітер продирається щілинами дерев'яних стін у густозалюднені кімнати. Гуляє, дошкулює.

Поміж бараками проходжується варта. Де-не-де блимає слабе світло у невеликому вікні. Там утомлені очі молодих, скулених від холоду постатей вбилися у рядки книжок.

Утомлені очі відриваються від писаних рядків, дивляться в пітьму, летять над просторами. Долинами, горами перекидаються. Вивозами, прогалинами у зарослі бурянами подвір'я рідних осель прокрадаються.

І здригаються.

А поміж сірими домами розкидає вітер широким крилом, деревами розгортає в малому ліску, бо це зі сходу пробивається сон до людей на пустині. А з ними всі рідні постаті здалека-далека, для яких днем нема доріг...

А враз із ними подих рідних нив, пошум лісів, любов і туга...

І щераз махнув чужий вітер сірим крилом, наче б на жорнах каменистим подвір'ям закрутився, потупотів темними кривлями, і — занімів, розгубився.

Поміж сірі доми втулився сон.

Постаті з далеких сторін розгубилися довгими коридорами, вхилили двері до своїх рідних.

Злегка стукнула й паличка горбатенької Марусі.

Великі, жваві очі гляділи Наді, Віри, Зенка.

— Чувати треба — шепотіли її губи і розяснилося обличчя, бо пізнала.

У сні віддих дітей уриваний, обличчя розпромінені.

— Маруся...

— Додому...

Шепочуть уста.

— Це ж так далеко — відповідає Маруся нерішуче, але зараз же і рішає.

...Я ж на це тут, щоб дітям допомогти.

— Збирайтеся скоро і підемо.

Надя й Віра ідуть за Марусею.

Зенко підносить голову.

— Мене не оставляйте! — і здоганяє їх.

Ще мент і вони всі в рідному селі.

Шумить гребля, як і шуміла, плесо пливе спокійно даліше, наче б нічого і не було.

У лісі дерева поломані великою хуртовиною, а село, — не село, бур'яном заросло.

— Люба Руїно! — хвилюються груди дітей і рясні перли сльозинок розгублюються поміж бур'янами.

— От і засмутила! — покривається тінню обличчя Марусі.

Але Маруся знає:

...Треба було сповнити бажання дітей, щоб сльози любови і туги зв'язалися з руїною і тут вросли.

І знову село рідне наче б хто заслоною за-слонив. Діти у сірій хаті — бараках.

Марусі нема, лише стукіт палички на коридорі розгубився і поміж щілинмаи вбилися слова:

— Я ще прийду по вас, як будувать будемо рідну оселю.

Сон відлетів.

— Маруся була... — шепочуть діти.

Почався день між сірими домами, як кожний передтим: монотонний, сірий.

Думки летіли в рідну оселю. Глядали Марусі безупину. Будували, прикрашували рідний куток, творили життя, яке має прийти колись, як скінчаться дні мандрівки крізь пустиню.

Австрія, 1946 р.

КУПУЙТЕ !

ЧИТАЙТЕ "

Вже є в продажі — перший раз українською мовою книжка о. С. Бартаса в перекладі з французького о. Ю. Прокопова про появи Матері Божої у Фатімі та про життя малих очевидців,

п. н.

БУЛО ТРОЄ МАЛИХ ДІТЕЙ

Книжка появилася саме в сорокові роковини появи Божої Матері у Фатімі.

Книжка має 260 сторін, друкowana на гарному папері з мистецькою обгорткою Б. Стебельського. Хоч вона особливо присвячена українській дітворі, то її радо й з користю прочитають і старші, особливо молодь.

Ціна тільки \$2.50.

Замовляйте в нашому Видавництві:

**THE BASILIAN PRESS
286 Lisgar St.
Toronto, Ontario, Canada**